

کارکرد نمادین وحوش درنده در دربار صفوی بر مبنای نگارگری صفوی^۱

مقاله ترویجی

تاریخ دریافت: ۱۳۹۹/۰۵/۰۸

تاریخ پذیرش: ۱۳۹۹/۰۸/۰۳

سجاد حسینی^۲

فاطمه برمکی^۳

علیرضا حسینی صدر^۴

چکیده

صفویان، توأم با اسلامگرایی، با هدف بازسازی هویت ایرانی، به احیای بخش بزرگی از جنبه‌های حکومت‌های ایرانی و از آن جمله، دربار ایرانی پرداختند و به تقلید از بارگاه‌های ایرانی پیشین، توجه خاصی به مساله وحوش درنده نمودند. مورخان این عصر، به دلیل تمرکز بر کلیات مسایل سیاسی- نظامی، از گزارش دقیق این بُعد از تشریفات درگاه غفلت ورزیده‌اند؛ و گزارش‌های اروپاییان حاضر در ایران نیز، در این خصوص، نسبتاً موجز است؛ اما نگارگر دوره صفوی با نگاه تیزبین خویش، تمامی این کاربردها و کارکردها را در قالب ده‌ها نگاره ارزشمند، به یادگار گذاشته و جایگاه نمادین وحوش درنده را به زبان هنر شرح کرده است. هدف از این پژوهش، شناسایی کارکرد نگاره‌های وحوش درنده در بارگاه‌های سلطنتی صفوی و بیان جایگاه نمادین این جانوران در هنر نگارگری این عهد است؛ برای این اساس، داده‌های موجود در منابع تاریخ صفوی شامل آثار تاریخ‌نگاری و گزارش‌های سیاحان اروپایی مورد کنکاش قرار گرفته و نتایج به دست آمده با نگاره‌های صفوی موجود در نسخ خطی بر جای مانده از آن عهد، به ویژه، نمونه‌هایی از نسخ شاهنامه فردوسی و خمسه نظامی و برخی از مرقعات تطبیق داده شده است. طبق یافته‌ها و نتایج این پژوهش، به زنجیر کشیدن و نگهداری وحوش درنده و در رأس آن شیرو پلنگ در درگاه‌های حکومتی آن دوران، نمادی از قدرت و عظمت حکومت محسوب می‌شد؛ این کارکرد نمادین هم در دربار صفوی جریان داشت و هم در نگاره‌های این عهد، به وضوح، ترسیم گشته است. مساله شکار درندگان در بارگاه صفوی، علاوه بر کارکرد تفریحی، ارضاکنده حس قدرت طلبی و عظمت خواهی شاه بود. نگارگر صفوی در نگاره‌های شکارگاه، شخص شاه را به واسطه نوع پوشش و ترسیم در مرکز نگاره، مشخص نموده و قدرت نمادین او را در مبارزه با وحوش درنده‌ای چون شیرو پلنگ نمایش داده است. این پژوهش به روش توصیفی-تحلیلی است.

واژه‌های کلیدی: نگارگری، صفوی، دربار، وحوش درنده، کاربرد نمادین

1-DOI: 10.22051/jjh.2020.27579.1433

۲ - دانشیار گروه تاریخ دانشگاه محقق اردبیلی، دانشگاه اردبیل، ایران، (نویسنده مسئول). s.hoseini@uma.ac.ir

۳ - مربی گروه هنر دانشگاه محقق اردبیلی، دانشگاه اردبیل، ایران. f.barmaki@uma.ac.ir

۴ - مربی گروه هنر دانشگاه محقق اردبیلی، دانشگاه اردبیل، ایران. a.hosseini@uma.ac.ir

به بررسی جایگاه این حیوان در اندیشه ایرانیان از دوران باستان تا عهد معاصر پرداخته است؛ در این میان، اشارات بسیار جزیی به دوران صفوی شده است.

روش پژوهش

این پژوهش بر آن است، تا با استفاده از داده‌های موجود در منابع مکتوب تاریخی و تاریخ نگاری و با بهره‌مندی از اسناد مصور تاریخی مربوط به نگاره‌های به یادگار مانده از دوران صفوی، مانند نسخه‌هایی از شاهنامه فردوسی، خمسه نظامی و برخی مرقعات موجود در موزه‌ها، کتابخانه‌ها و مجموعه‌های معتبر جهان، از جمله موزه هنرهای زیبای بوستون، موزه هنرلس آنجلس، موزه متروپولیتن، موزه بریتانیا، موزه ویکتوریا و آلبرت، کتابخانه بریتانیا، کتابخانه دانشگاه پرینستون و گالری فریرو ساکلبه روش توصیفی-تحلیلی و به شیوه کتابخانه‌ای، ضمن معرفی وحوش درنده جغرافیای ایران عهد صفوی، به بررسی جایگاه نمادین این حیوانات در اندیشه انسان صفوی و تجلی آن در دستگاه تشریفاتی دربار و هنر نگارگری دوران صفوی بپردازد.

وحوش درنده در جغرافیای ایران عصر صفوی

نمادگرایی به عنوان یکی از موثرترین ابزارهای انتقال معنا، توجه هنرمندان در جغرافیای ایران را به خود جلب کرده است. هنرمند ایرانی، به ویژه در عصر صفوی، در فضایی نمادین به آفرینش می‌پردازد؛ بنابراین، گاهی، به شیوه کاملاً مجرد و انتزاعی، گاه، ملهم از واقعیت و گاهی، با اغراق در ویژگی‌های واقعی و زمانی با ترکیب ویژگی‌های مختلف، نقوش خاصی را با عملکردهای متفاوت می‌آفریند (جانبازی، ۱۳۹۴: ۵۰). حیوانات درنده‌ای، چون شیر، ببر، پلنگ و گرگ در جغرافیای ایران عهد صفوی قابل شناسایی است؛ این حیوانات در اغلب نگاره‌های ایرانی - که در آن، ترسیم حیوانات موضوعیت دارد - مشهود است؛ از مشهورترین این موضوعات، می‌توان به داستان «هم‌نشینی مجنون با حیوانات در بیابان» و حکایت «سلیمان نبی (ع) و مجلس حیوانات» اشاره کرد (جدول ۱ و ۲). در واقع نگارگر ایرانی، در اغلب موارد، حیوانات بومی و شناخته شده جغرافیای ایران را ترسیم کرده است. شیر در اغلب موارد، به دو شکل نرو ماده دیده می‌شود.^۱ در این نگاره‌ها، امکان تشخیص گرگ از روباه بسیار دشوار است.

بر اساس اندیشه نگارگر دوره صفوی، ببر، پلنگ و یوزپلنگ گونه‌های مختلفی از یک نوع حیوان درنده به حساب

در طول تاریخ، نگاه انسان به سایر جانداران، همواره، نگاهی ژرف، رمزآلود و توأم با تفاسیر و تعبیر انتزاعی بوده است؛ این نگاه، تحت تأثیر ویژگی‌های ذاتی هر جاندار و مطابق با حواس بشری در واکنش بدن‌ویژگی‌ها شکل می‌گرفت؛ بدین ترتیب، هر حیوان به مظهر و نمود یک خوی و خصلت بدل می‌شد. در این بین، وحوش درنده به دلیل نیروی افزون، قدرت غالب و میل به ستیزندگی مورد توجه ویژه بشر قرار می‌گرفتند. انسان دوران صفوی نیز بدین ویژگی بارز وحوش درنده توجه نمود. این پژوهش، بر آن است تا با شناسایی وحوش درنده جغرافیای ایران عصر صفوی، و پژوهش بر واکنش انسان این دوران نسبت به این جانداران، به تبیین جایگاه نمادین آن در تشریفات درباری و هنر نگارگری بپردازد؛ لذا، این پرسش مطرح می‌گردد که: وحوش درنده در دربار صفوی و نگارگری این دوران چه کارکردی داشته است؟ در پاسخ بدین پرسش، چنین مفروض است که، نگهداری وحوش درنده در دربار صفوی، علاوه بر کارکرد تفریحی، خصوصاً در امر شکار، دارای کارکرد تشریفاتی بوده است؛ و پادشاه صفوی با بهره‌جستن از مفهوم نمادین این حیوانات در پی ارضای حس قدرتطلبی و عظمت‌خواهی خویش برمی‌آمد. این نگاه نمادین به جانوران درنده، در نگارگری صفوی نیز انعکاس یافته و در تصویرگری صحنه‌های بزم و رزم آشکار گشته است.

پیشینه پژوهش

تقریباً، در هیچ یک از منابع تحقیقاتی تاریخی، جایگاه حیوانات درنده در دربار صفوی مورد بررسی قرار نگرفته است. فقط در مقالات مرتبط با مطالعات هنر تا حدودی موضوع مذکور مطالعه گشته است که عبارتند از: محمد خزائی در مقاله‌های «نقش شیر نمود امام علی (ع)» (۱۳۸۰) و «نقش شیر در هنر اسلامی» (۱۳۸۱)، به جایگاه این حیوان در نزد ایرانیان در ادوار مختلف بعد از اسلام پرداخته است و بخش اندکی از این مقاله، در ارتباط با موضوع شیر در دوره صفوی بوده است. علیرضا طاهری و وحیده حسامی در مقاله «نقش شیر در فرش ابریشمی حیواندار موزه متروپولیتن» (۱۳۹۰)، به بررسی جایگاه شیر در تاریخ و ادبیات ایران از کهن‌ترین ادوار تا دوره صفوی پرداخته‌اند و حالات مختلف تصاویر این حیوان در قالی مذکور را با سایر آثار مربوط به ادوار مختلف تاریخی مقایسه کرده‌اند. الدوز خودی در مقاله «معانی نمادین شیر در هنر ایران» (۱۳۸۵)،

بوده است؛ از این رو، مشاغلی مرتبط با نگهداری این حیوانات در دربار مذکور مانند شیربان، پلنگ بان، ببربان و بارسچی (پلنگ بان) به وجود آمد. صاحبان این مشاغل، گاه، زیرمجموعه نظام خواجه سرایی و گاه، ذیل نظام امیر شکارباشی گری فعالیت می نمودند (نصیری، ۱۳۷۱: ۲، ۲۵؛ موسوی فندرسکی، ۱۳۸۸: ۱۳۶).

بسیاری از سیاحان اروپایی دوران صفوی، از لفظ «باغ وحش» برای نامیدن محل نگهداری حیوانات در این دربار استفاده کرده اند؛ اما مطالعه منابع ایرانی دوران مذکور و پس از آن، نشان می دهد که واژه عمومی «شیرخانه» مترادف با باغ وحش سلطنتی بوده است. کمپفر، از باغ وحش سلطنتی صفوی با نام شیرخانه یاد کرده است که در آن علاوه بر شیر، حیوانات دیگری چون ببر، پلنگ و سیاهگوش و انواع گربه های وحشی نگهداری می شد (کمپفر، ۱۳۶۳: ۱۵۳). محمد هاشم آصف نیز همین واژه را برای نامیدن باغ وحش سلطنتی دربار صفوی به کار می برد و از نگهداری حیواناتی چون «شیر، ببر، پلنگ، سیاهگوش، یوز، خرس، بوزینه، کفتار، گرگ، روباه، شغال، گربه کوهی، موسوره»^۲ موش خرما، مار افعی و سنگ پشت» در آن سخن به میان می آورد (آصف، ۱۳۸۲: ۹۱). بعضاً، فراخور حیوان نگهداری شده در محل، از الفاظ تخصصی تری چون شیرخانه، ببرخانه، پلنگ خانه و یوزخانه استفاده شده است (موسوی فندرسکی، ۱۳۸۸: ۱۳۶).

باغ وحش سلطنتی دوران صفوی با باغ وحش مدرن ایجاد شده در دوره های متأخر از لحاظ کاربرد تفاوت هایی داشت؛^۴ و در آن، به جای نمایش حیوانات برای عموم، این حیوانات جهت عرضه در دربار به هنگام مراسم ها و آیین های رسمی با هدف نشان دادن قدرت و عظمت سلطنت به کار گرفته می شد. زمانی که شاه سلطان حسین صفوی از دربارانش دلیل نگهداری، تزیین و نمایش وحوش درنده در دربار خود و درگاه های پیشین را جویا شد، چنین پاسخ شنید که: «اینها اسباب شکوه پادشاهی و آرایش درگاه عظمت شاهنشاهی و نشان بزرگی و جلال خسروان و علامت وسعت دستگاه پادشاهان عظیم الشان است؛ و از این جهت است که اکثر ملوک عالی مقدار و سلاطین ذوی الاقتدار در این باب اهتمام و در تزیین آنها توجه تمام می فرموده اند» (همان: ۱۳۷ و ۱۳۸).

واله قزوینی، همین مساله ابراز بزرگی و عظمت درگاه سلطنتی را دلیل نگهداری و نمایش شیر در دربارهای صفوی و از آن جمله دربار شاه عباس دوم صفوی می داند

می آیند. تشخیص پلنگ از یوزپلنگ در نگاره های این دوران بسیار دشوار است؛ و تنها در برخی موارد، این دو حیوان از روی بزرگی و کوچکی جثه قابل تشخیص هستند. یک نوع انگاری ببر و پلنگ، در نگاره های صفوی مربوط به پلنگینه پوشی کیومرث، کاملاً مشهود است. بر طبق شاهنامه فردوسی، کیومرث بعد از جلوس بر سریر سلطنت، خود و اطرافیانش را به پوشیدن لباس هایی از پوست پلنگ فراخواند؛^۲ با وجود این، نگارگر صفوی علاوه بر پوست پلنگ، از پوست ببر نیز به عنوان تن پوش پلنگینه پوشان این داستان استفاده کرده است (جدول ۳). نکته قابل تامل این که، در کتاب های فرهنگ ترکی مربوط به دوره صفوی و بعد از آن، واژه های «قاپلان» و «بارس» به معنی پلنگ و ببر واژه هایی تقریباً مترادف به حساب آمده اند و با نام هر دو حیوان مذکور معنی شده اند (نصیری و نصیری، ۱۳۹۳: ۱۷۵، ۱۲۲؛ سامی، ۱۳۱۷: ۳۴۲؛ سامی، ۱۳۱۸: ۱۰۵۳). در کنار وحوش درنده فوق الذکر، جانور درنده دیگری به نام سیاه گوش در نگاره های صفوی به چشم می خورد.

سیاهگوش در ادبیات فارسی «پروانک» و یا «شاطر شیر» نامیده شده و از آن، به عنوان موجودی یاد شده است که همیشه در کنار شیر به سر می برد. در گلستان سعدی، حکایتی نغز در موضوع رابطه میان سیاهگوش و شیر بدینصورت آمده است: «سیاه گوش را گفتند: تو را ملازمت صحبت شیر به چه وجه اختیار افتاد. گفت: تا فاصله صیدش می خورم و از شر دشمنان در پناه صولتت زندگانی می کنم. گفتند: اکنون که به ظل حمایتش درآمدی و به شکر نعمتش اعتراف کردی، چرا نزدیکی نیایی تا به حلقه خاصانت درآورد و از بندگان مخلصانت شمارد. گفت هم چنان از بطش (حمله و سخت گیری) او ایمن نیستم.

اگر صد سال گبر آتش فرورد چو یک دم درو افتد بسوزد (سعدی، ۱۳۷۶: ۸۷).

متناسب با این باور در ادبیات فارسی، نگارگر صفوی، سیاهگوش را همواره، در کنار شیر ترسیم کرده است (جدول ۱ و ۲). هر چند نویسنده برهان قاطع، معاصر با دوران صفوی، این حیوان را جزو حیوانات تربیت شده برای کمک به امر شکار در دربارهای سلطنتی معرفی کرده است (تبریزی، ۱۳۴۲: ۱۲۰۰) در نگاره های این دوران، هیچ شاهی در این باره یافت نشد.

وحوش درنده نماد عظمت دربار

نگهداری انواع وحوش درنده در دربار صفوی معمول

و عظمت و وحوش درنده را به مدد تقلای شیربان و ببربان به دربار صفوی می‌کشاند و لطافت بزم شاهانه را با عنصر وحوش درنده به صعوبت قدرت و عظمت قاهر سلطانی گره می‌زنند (جدول ۵).

موسوی میرفندرسکی شرح این تکلفات را بدین شکل نقل می‌کند: «در زمان دولت دوران عدت سلسله سنیه علیّه صفیّه صفویه، تکلف در آنها، به جایی رسید که از میخ‌ها و میخ‌کوب‌ها و سطل‌ها و طشت‌های همه طلا، و فرش‌های زربفت ینگی دنیا، و جل‌های مروارید دوز پرسینا و بها، و قلاده‌های مرصع به جواهر گرانبها، و شیربانان کسوت‌های زرین بردوش، و پلنگ‌بانان چون نطع پلنگ مرصع پوش، و ببربانان از اطلس‌های ده یکدو طرح ناخن پلنگ قبا‌های ابری (جدول ۶) دربر، و از قطره‌های آب لالی بحرین و عمان برطاقیه‌های شیرهانی دوخته، چون ابر، کلاه بارانی بر سر» (موسوی فندرسکی، ۱۳۸۸: ۱۳۶).

در گزارشی از دوران شاه عباس دوم صفوی در خصوص تربینات شیرهای دست‌آموز سلطنتی چنین آمده است: «خسرو اقلیم‌گشا در مرآت عیان چهره ظهور نموده، بعد از تکرار شکار شیران اژدها‌کردار، خسرو قدرشناس امر فرمودند که قلاده مرصع و زنجیر طلا به جهت ایشان ترتیب داده، محفه‌ها به لاجورد و طلا تزئین نمایند و بیکر ایشان را به جهت امتیاز به جل‌های زربفت آریند» (وحید قزوینی، ۱۳۸۳: ۵۲۳).

آسیب دیدن انسان از وحوش درنده مخصوص درگاه در دوره صفوی عمومیت داشته است؛ این آسیب، در مواقع مختلف و به هنگام برخورد انسان با حیوان رخ می‌داد. معروف‌ترین گزارش در این خصوص، به حادثه‌ای مربوط می‌شود که در آن ببر پیشکشی سفیر بخارا به شاه سلیمان صفوی در سال ۱۰۸۲ هـ.ق / ۱۶۷۲ م.، در مسیر انتقال به دربار، به شاگرد بقالی حمله می‌کند و نصف صورت او را به دندان گرفته، و موجب مرگ او می‌شود؛ این گزارش، به صورت مکتوب و مصور، در یکی از نگاره‌های معین مصور انعکاس یافته است (جدول ۷). در توضیحات مکتوب این مرقع، معین مصور اعتراف می‌کند که این صحنه را طبق گزارش یکی از شاهدان واقعه بازسازی کرده است. تأثیرپذیری نگارگر از صحنه‌های بسیار مشهور و پرسامد «هلاک شیر به ضربت مشت خسرو» و «لیلی و مجنون در حالت بیهوشی» ملهم از مثنوی خسرو و شیرین و لیلی و مجنون نظامی گنجوی، که بارها نگارگران صفوی آنها را تصویرسازی کرده‌اند، در این نگاره به وضوح مشخص است؛ پس می‌توان چنین نتیجه

و می‌نویسد: «شیربانان شیرهای کلان را در روزهای دیوان و جشن‌های نمایان از راه عظم شأن بردرگاه فلک پیشگاه می‌بستند» (واله قزوینی اصفهانی، ۱۳۸۲: ۵۰۵).

وحید قزوینی نیز، با ادبیاتی مشابه، همین مسئله را تکرار می‌کند: «چنانچه رسم پادشاهان ذوی‌الافتداری می‌باشد، در روزهای جشن و هنگام بارعام، به جهت عظم شأن و توهم‌گردنکشان، شیران را بر دربار اقبال می‌بستند» (وحید قزوینی، ۱۳۸۳: ۵۳۰).

سانسون، سیاح اروپایی در گزارشی از درگاه شاه سلیمان صفوی، در این باره می‌نویسد: «تعداد زیادی فیل و شیرو بیرو پلنگ و انواع حیوانات نادرالوجود باغ وحش را از جلوی طالار بزرگ می‌گذرانند و نمایش می‌دهند» (سانسون، ۱۳۴۶: ۸۱ و ۸۲). مارتن گودرو کشیش مسیحی، که در اواخر دوران صفویه در اصفهان به تبلیغ مشغول بود، در خصوص نمایش و وحوش درنده در مراسم تاج‌گذاری شاه سلطان حسین صفوی می‌نویسد: «میدان شاه و بازارهای طویل شهر در تمام شب چراغانی و شیرو پلنگ و فیل و سایر جانوران باغ وحش سلطنتی، با آهنگ طبل و شیپور، در میدان گردانده شدند» (لاکهارت، ۱۳۸۳: ۳۰، ۳۱). وحوش درنده شیرخانه‌های سلطنتی و ماموران نگهداری آن، در مراسم‌های رسمی با کمال تکلف آراسته می‌شدند.^۵ سانسون از زنجیرها، میخ‌ها و طشت‌های زرین شیرهای سلطنتی سخن می‌راند (سانسون، ۱۳۴۶: ۸۱، ۸۲).

شیر در زنجیر و قلاده طلا، از پرسامدترین موضوعات مرقعات نگارگری دوران صفوی است؛ هم‌چنین، این موضوع در صحنه‌های بزم درباری شاهنامه شاه طهماسبی برای نمایش قدرت و عظمت بارگاه شاهی ترسیم گشته است. تصویر شیرو پلنگ در زنجیر و قلاده طلا، در ورودی بنای بقعه شیخ امین‌الدین جبرائیل نیز کاملاً حالت نمادین دارد. نگارگر عهد صفوی، علاوه بر نمایش دربارگونه این بقعه، قصد دارد با زبان نمادین از قدرت و عظمت این جانداران در حراست از حریم شیخ سخن گوید (جدول ۴).

مرقعات معین مصور و رضا عباسی در موضوع شیربان، دقیقاً، نشان‌گر شیربانان دربار صفوی است. در نگاره مربوط به معین مصور، شیربان با فیگور محترمانه مخصوص درگاه صفوی ترسیم شده و در نگاره مربوط به رضا عباسی، شیربان در حال جدال با شیر، وظیفه رام‌گری را ایفا می‌کند. نگاره مربوط به شاهنامه سلطان ابراهیم میرزا، شیربان و ببربان را در حال هدایت و وحوش درنده به بزم دربار نمایش می‌دهد. نگارگران صفوی در این نگاره‌ها، قدرت

خسرو به عنوان پادشاه، این نبرد را در مدافعه از حریم شیرین در بزمگاه شبانه به راه می‌اندازد (جدول ۱۰).
 تحت تاثیر همین روحیات و برای نشان دادن قدرت پادشاه، شکار شیرو پلنگ - به عنوان قدرتمندترین وحوش درنده - برای شخص شاه در نظر گرفته می‌شد و تمام اجزای شکار از قوشچی و سگ بان و یوزبان و ... دست در دست هم داده و فضا را برای شکاری شاهانه فراهم می‌ساختند؛ شاید یکی از کارکردهای پنهان شیرخانه‌ها، نگهداری و پرورش وحوش درنده‌ای چون شیرو پلنگ جهت انتقال به شکارگاه و آمادگی فضا برای شکار این حیوانات از سوی پادشاه و ارضای حس قدرت، عظمت و شجاعت وی بود. در نگاره‌های این عهد، شکار شیرو پلنگ از سوی برجسته‌ترین فرد حاضر در شکارگاه (پادشاه) در مرکز نگاره (مهم‌ترین بخش نگاره) مشهود است (جدول ۱۱). این شکار، در برخی موارد، به عرصه گلابی‌شدن شاه با شیرو پلنگ تبدیل می‌شد و نگارگری‌اش از این طریق، اوج قدرت و شجاعت شاه را به تصویر بکشد (جدول ۱۲).

فکر و ذهن نگارگر صفوی، در برخی از نگاره‌ها، جایگاه شجاعت و قدرت پادشاه را با نقش‌رهای بخشی او گره می‌زند. گاه پادشاه، رهاییبخش رعایای خود در قالب انسان است و گاه این رعیت، به معنی اخص کلمه شکل یک رمه را به خود می‌گیرد (جدول ۱۳).

استفاده از اجزای بدن وحوش درنده در آلات سوارکاری، از دیگر کارکردهای نمادین حیوانات مذکور در عهد صفوی بود و نشانی از قدرت فرد سوارکار به‌شمار می‌آمد؛ یعنی او به قدری قدرتمند بوده است که آن حیوانات را شکار کرده و بخشی از اجزای بدنش را از سوار خویش آویخته است؛ این اجزا شامل دم و پوست این حیوانات بود. دم - معمولاً به تعداد چند عدد - از افسار اسب آویخته می‌شد و پوست به همراه سر حیوان بر روی زین پهن می‌گشت. از میان تمام وحوش درنده، استفاده از پوست و دم پلنگ به دلیل وفور این حیوان در جغرافیای ایران و منقش بودن آن، کاربرد بسیاری داشت. غیر از پلنگ، از پوست ببر و شیر نیز چنین استفاده‌ای می‌شد (جدول ۱۴ و ۱۵).

نتیجه

وحوش درنده، به عنوان قدرتمندترین جانداران، همواره، مورد توجه انسان بوده است. در دوران صفوی، این حیوانات به دلیل همین ویژگی عمده، مورد توجه قرار گرفته‌اند. در ذهن انسان عهد صفوی، درندگان نماد قدرت

گرفت که معین مصور در تصویرگری حادثه‌ای که خود شاهد آن نبوده، از الگوی پرتکرار مذکور بهره برده است (جدول ۸).
 بی‌فایده‌گی نگهداری حیوانات درنده در دربار و هزینه‌های کلان نگهداری آن، شاه سلطان حسین صفوی را به فکر برچیدن شیرخانه‌های سلطنتی انداخت. شاه قبل از اقدام به این امر، به واسطه تقید بسیار بالا به شریعت اسلام، به بررسی شرعی این قضیه پرداخت و چون در سنت پیامبر اسلام (ص) و حکومت‌های نزدیک به آن، وجود این رسم رانیافت، بر عملی ساختن این اندیشه مصمم شد و چون خیر مجروح گشتن یکی از شیربانان به چنگ شیری مست را شنید، بلافاصله فرمان برچیدن شیرخانه‌های سلطنتی را صادر نمود (موسوی فندرسکی، ۱۳۸۸: ۱۳۷).

«بعد از چند روزی از این سخن، که به عرض اشرف‌الاعلی رسانیدند که یکی از شیربانان به چنگال شیرمستی مجروح شده، مشرف به هلاک است؛ این معنی جزو اخیر علت تامه انحراف طبع مبارک از نگهداشتن آن‌ها شده، حکم قضا جریان به قتل چند شیرمستی که رها کردن آن‌ها موجب تلف نفس شریف انسانی می‌نمود و دفع باقی شیران و ببران و همگی آن سباع درنده زشت خصلت، شرف صدور یافته، شیرخانه‌ها از لوٹ وجود آن شیران مست، چون شیرخانه‌ها در قورق شراب از مستان به هولی خالی شد» (موسوی فندرسکی، ۱۳۸۸: ۱۳۸).

وحوش درنده نماد شجاعت پادشاه

شیر، اغلب نمادی از شوکت و جلال، سلطنت، قدرت و عظمت پادشاهان است. شیر مانند یوز، ببر و پلنگ همیشه در کنار پادشاه قرار دارد و نماد سلطنت است (خودی، ۱۳۸۵: ۹۷). پادشاهان دنیای قدیم و از آن جمله پادشاهان صفوی، بخشی از روحیات خود را از داستان‌های ادبیات کلاسیک زبان فارسی و در رأس آن شاهنامه فردوسی و خمسه نظامی گنجوی دریافت می‌کردند. اهتمام به آفرینش نسخه‌های فاخر شاهنامه و خمسه، نشان‌گر توجه این پادشاهان به این دو اثر است. در داستان‌های مختلف شاهنامه و خمسه، وحوش درنده و در رأس آن شیر به سان خصم و رقیبی برای پادشاه متصور شده است. پادشاه با او مبارزه می‌کند؛ او را به زانو درمی‌آورد؛ آن‌گاه چون بر سریر قدرت تکیه می‌کند، ذلت و خواری آن خصم و رقیب را به نظاره می‌نشیند. در داستان بهرام گور - برگرفته از شاهنامه فردوسی - پادشاه این مبارزه را جهت دستیابی به تاج و سریر انجام می‌دهد (جدول ۹)؛ و در داستان خسرو و شیرین،

صفوی بود. نگاره‌های صفوی، به جایگاه نمادین این حیوانات توجه عمده داشته‌اند. وحوش درنده، علاوه بر ترسیم در نگاره‌های بزم درباری به عنوان نمود قدرت پادشاه، در مرقعات و دیوارنگاره‌های مربوط به این عهد نیز تداعی گر عظمت و بزرگی هستند. انعکاس نگاره‌های شیروپلنگ در زنجیر بر ورودی بناهای تاریخی نیز ضمن دربارگونه نشان دادن آن ابنیه، بیان گر حراست از آن مکان، از سوی قدرتمندترین جانداران است. در تصاویر مربوط به صحنه‌های شکار، قدرت شکارگر-که معمولاً، شخص پادشاه است- در حال مبارزه با وحوش درنده متجلی می‌گردد. او، گاه شیروپلنگ را در معرکه شکار از پای درمی‌آورد، در برخی موارد با آنها گلاویز می‌شود و گاه، رعیت خود را از چنگال آنها نجات می‌دهد. نگارگر عهد صفوی، مبارزان قهرمان را نیز با پوششی از اجزای بدن این جانداران نشان داده است؛ چنان‌که پوست بدن شیروپلنگ و ببر به صورت روپوش زین و دم پلنگ به عنوان آویز دهنه اسب ترسیم نموده است تا راوی سلحشوری و جنگ جویی ایشان باشد.

و عظمت به شمار آمده‌اند. تجلی این نگاه، هم در صحنه دربارهای سلطنتی صفوی و هم بر صفحه نگاره‌های این عهد مشهود است. دولت صفوی، به عنوان اولین دولت ملی ایرانی بعد از اسلام، دربرگیرنده تمام ویژگی‌های یک دولت ایرانی و از آن جمله دربار ایرانی بود که توجه ویژه‌ای به مساله تشریفات داشت و در آیین‌های مختلف سلطنتی، از مفهوم نمادین وحوش درنده بهره می‌جست. همین مساله موجب شد تا صفویان، باغ وحشی سلطنتی بهنام شیرخانه را جهت نگهداری انواع وحوش درنده و در رأس آن شیر، پلنگ و ببر تأسیس نمایند؛ این سه حیوان در فرهنگ ایرانی، نمادی از قدرت و عظمت به‌شمار می‌آیند. برجسته‌ترین آثار کلاسیک ادبیات فارسی چون شاهنامه فردوسی و خمسه نظامی گنجوی، بارها و بارها در میان داستان‌های مختلف به این مساله تأکید نموده‌اند. صفویان در آیین‌های مختلف سلطنتی، با نمایش وحوش درنده‌ای که به زنجیر کشیده شده‌اند، حس قدرت طلبی و عظمت خواهی خویش را آشکار کرده‌اند. در شکارگاه سلطنتی نیز، شکار شیر و پلنگ و ببر مخصوص شاه

جدول ۱. وحوش درنده در نگاره صفوی با موضوع سلیمان نبی (ع) و مجلس حیوانات (URL ۸).

شیر ماده	شیر نر	شاهنامه صفوی شیراز، موزه هنر اسلامی دوحه
		
ببر	پلنگ	
		
گرگ	سیاه‌گوش	
		

جدول ۲. وحوش درنده در نگاره صفوی با موضوع حیوانات در مجلس مجنون (URL32).

شیر ماده	شیر نر	خمسه شاه طهماسبی، کتابخانه بریتانیا
		
ببر	پلنگ	
		
گرگ	سیاه گوش	
		

جدول ۳. تن پوش هایی از پوست پلنگ و ببر در نگاره های داستان پلنگینه پوشی کیومرث (رجبی، ۱۳۸۴: ۳۲۲)، (URL10، URL30).

موزه آقا خان		موزه فیتز ویلیام	
			
موزه هاروارد		موزه رضا عباسی	
			

جدول ۴. شیر و پلنگ در زنجیر و قلابه طلا (Canby, 2014: 93) (URL13; URL3; URL6; URL18; URL15; URL23).

موزه هنرهای زیبای بستون	موزه هاروارد	موزه هنرهای زیبای بستون
		
موزه بریتانیا	مجموعه فریر و ساکسر	موزه بریتانیا
		
شاهنامه شاه طهماسبی		شاهنامه شاه طهماسبی
		
بقعه شیخ امین الدین جبرائیل		بقعه شیخ امین الدین جبرائیل
		

جدول ۵. شیربان و پلنگ بان دوره صفوی (اتینگهاوزن، ۱۳۹۰: ۲۹۹) (URL27; URL31).

شیربان و پلنگ بان، شاهنامه سلطان ابراهیم میرزا	شیربان، رضا عباسی	شیربان، معین مصور
		

جدول ۶. طرح ناخن پلنگ و طرح ابری در تشعیرهای دوره صفوی، خمسه شاه طهماسبی، کتابخانه بریتانیا (URL11).

طرح ابری برگرفته از نقوش پوست ببر	طرح ناخن پلنگ برگرفته از نقوش پوست پلنگ
	
	

جدول ۷. حمله بیریه مرد جوان، معین مصور (URL4).

موزه هنرهای زیبای بوستون

جدول ۸. مبارزه انسان با شیر در داستان های خمسه و گزارش تصویری معین مصور آدامووا، ۱۳۸۶: ۵۸، ۹۰.

<p>لیلی و مجنون در حالت بیهوشی خمسه نظامی، موزه آر میتاژ</p>	<p>هلاک شیر به ضربت مشت خسرو خمسه نظامی، موزه آر میتاژ</p>
	
<p>صحنه حمله شیر به انسان در خمسه نظامی و مرقع معین مصور</p>	<p>صحنه مبارزه با شیر در خمسه نظامی و مرقع معین مصور</p>
	

جدول ۹. مبارزه بهرام گور با شیر جهت دستیابی به تخت و تاج (Canby, 2014: 290) (URL28).

<p>شاهنامه، قرن ۱۷م؛ موزه هنرهای زیبای بوستون</p>	<p>شاهنامه شاه طهماسبی، قرن ۱۶م.</p>
	

جدول ۱۰. مبارزه خسرو با شیر جهت مدافعه از حریم شیرین (URL12; URL29; URL33; URL30).

<p>خمسه، قرن ۱۶ و ۱۷ م، کتابخانه کنگره</p>	<p>خمسه، قرن ۱۶ م، موزه ویکتوریا و آلبرت</p>
	
<p>خمسه، قرن ۱۷ م، موزه هنر لس آنجلس</p>	<p>خمسه، قرن ۱۶ م، هنرهای زیبای بوستون</p>
	

جدول ۱۱. شکار شیر توسط پادشاه (URL21; URL22).

<p>موزه بریتانیا</p>	<p>مجموعه فریر و ساکلی</p>
	

جدول ۱۲. گلاویز شدن شاه با شیر (URL9; URL26).

<p>موزه هنر والترز</p>	<p>موزه متروپولیتن</p>
	

جدول ۱۳. شکارگری شاه به مثابه رهایی بخشی (URL16; URL25).

موزه متروپولیتن	مجموعه فریر و ساکلیر
	

جدول ۱۴. پوست شیر، پلنگ و ببر بر زمین اسب (URL1; URL20; URL7; URL28).

شاهنامه فردوسی، ۱۵۳۳-۱۶۰۹ م، موزه هنر کلیولند	مرقع اسب، قرن ۱۷ م، موزه هنرهای زیبای بوستون
	
شاهنامه فردوسی، قرن ۱۶ م، کتابخانه دانشگاه بروان	مرقع پذیرایی در دربار شاه عباس اول، قرن ۱۷ م، موزه هنر والترز
	
مرقع پذیرایی در دربار شاه عباس اول، قرن ۱۷ م، موزه هنر والترز	بوستان سعدی، قرن ۱۶ م، موزه هنر متروپولیتن
	

پی نوشت

۱. در ادبیات عامیانه آذربایجان، شیرتنها حیوانی است که نرماده آن از لحاظ عظمت و بزرگی هیچ تفاوتی با هم ندارد؛ چنان که در یک مثل مشهور آمده است: «اصلاتین اثرکک دیشی سی اولماز».
۲. کیومرث شد بر جهان کدخدای / نخستین به کوه اندرون ساخت جای / سربخت و تختش برآمد به کوه / پلنگینه پوشید خود با گروه (فردوسی، ۱۹۶۰: ۲۸).
۳. دله، جانوری از تیره سمور.
۴. اولین باغ وحش مدرن در ایران، در دوران سلطنت ناصرالدین شاه قاجار و تحت نظارت محمد حسن خان اعتماد السلطنه تأسیس شد. اعتماد السلطنه در این باره می نویسد: «در این دولت نیز، بسیاری از سباع صواری و جانوران جنگل و جبال و صحاری و الوان طیور و انواع وحوش در حرزهای حصین و قفس های آهنین تغذیه و تربیت می گردند و توالد و تناسل می نمایند و به حکم سلیمان زمان، بنده نگارنده، قیم امور آن جمله چرنده و درنده و پرنده است. ارباب بصیرت، فی المثل در صورت باغی که مجتمع آن اجناس مختلف و طباع متضاد می باشد؛ حقیقت حال ممالک و بلاد این پادشاه معدلت نهادار می نگرند که از عدل و احتسابش آبادی با امن توأم است و خرمی با نظم مدغم، شیر و آهو هم نفسند، باز و تیهو هم قفس» (اعتماد السلطنه، ۱۳۷۴: ۱۳۵).
۵. تزیین و وحوش درنده نگه داری شده در دربار با آلات و ادوات زرین در پیش از دوره صفوی نیز معمول بوده است؛ برای نمونه در گزارشی از دربار محمود بن محمد بن ملک شاه سلجوقی در این خصوص چنین آمده است: «او را چهار صد شکار بودی از سگ و یوز و شیر و ببر و سیاه گوش همه با قلاده زر» (شبانکاره ای، ۱۳۸۱: ۱۱۳).

منابع

آدامووا، آدل (۱۳۸۶). *نگاره های ایرانی گنجینه آرمیتاژ سده پانزدهم تا نوزدهم میلادی*، ترجمه زهره فیضی، تهران: وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی و فرهنگستان هنر.

آصف، محمد هاشم (۱۳۸۲). *رستم التواریخ*، تصحیح میترا

مهرآبادی، تهران: دنیای کتاب.

تینگهاوزن، ریچارد (۱۳۹۰). نمایش های جانوری و سرگرمی های مصور در هنر اسلامی، ترجمه صفورا فضل الهی، *پیام بهارستان*، سال چهارم، شماره ۱۳، ۳۰۳-۲۸۲.

اعتماد السلطنه، محمد حسن خان (۱۳۷۴). *المآثر و الآثار*، تصحیح ایرج افشار، جلد ۱، تهران: اساطیر.

تبریزی، محمد حسن بن خلف (۱۳۴۲). *برهان قاطع*، به اهتمام محمد معین، جلد ۲، تهران: کتابفروشی ابن سینا.

جانبازی، فاطمه (۱۳۹۴). *بررسی نقوش حیوانی در آثار تمدن جیرفت*، جلوه هنر، شماره ۱۳، ۴۹-۶۲.

خرائی، محمد (۱۳۸۰). *نقش شیر در هنر اسلامی*، هنرهای تجسمی، شماره ۳۱ و ۳۲، ۳۷-۳۹.

خرائی، محمد (۱۳۸۱). *نقش شیر در هنر اسلامی*، هنرهای تجسمی، شماره ۱۷، ۵۴-۵۷.

خودی، الدوز (۱۳۸۵). *معانی نمادین شیر در هنر ایران*، کتاب ماه هنر، شماره ۹۷ و ۹۸، ۹۶-۱۰۴.

رجبی، محمد علی (۱۳۸۴). *شاهکارهای نگارگری ایران*، تهران: موزه هنرهای معاصر ایران، مؤسسه توسعه هنرهای تجسمی.

سامی، شمس الدین (۱۳۱۷). *قاموس ترکی*، جلد ۱، استانبول: اقدام مطبوعه سی.

سامی، شمس الدین (۱۳۱۸). *قاموس ترکی*، جلد ۲، استانبول: اقدام مطبوعه سی.

سانسون، نیکلاس (۱۳۴۶). *سفرنامه سانسون*، ترجمه تقی تفضلی، تهران: ابن سینا.

سعدی، مصلح الدین عبدالله (۱۳۷۶). *گلستان سعدی*، به تصحیح خلیل خطیب رهبر، تهران: صفی-علیشاه.

شبانکاره ای، محمد بن علی (۱۳۸۱). *مجمع الانساب*، تصحیح میر هاشم محدث، تهران: امیرکبیر.

طاهری، علیرضا و حسامی، وحیده (۱۳۹۰). *نقش شیر در فرش ابریشمی حیوان دار موزه متروپولیتن*، جلوه هنر، سال سوم، شماره ۲، ۲۹-۳۸.

- and cultural. (Text in Persian)
- Mousavi Mirfanderski, S.A. (2009). *The Gift of the World in the Descriptions and News of Shah Sultan Hossein Safavid*, (Mirjafarian, J. ed.) Tehran: Library, Museum and Documentation Center of the Islamic Consultative Assembly. (Text in Persian)
- Nasiri, M. (1992). *Titles and Causes of the Safavid Dynasty*, (Rahimloo, Y. ed.) Mashhad: Ferdowsi University of Mashhad. (Text in Persian)
- Nasiri, M.; Nasiri, A.J. (2014). *Farhang Nasiri*, (Javadi, H.; Flora, W.; Kachalin, M. ed.), Tehran: Library, Museum and Documentation Center of the Islamic Consultative Assembly, Tabriz: Aydin. (Text in Persian)
- Rajabi, M. (2005). *Masterpieces of Iranian Painting*, Tehran: Museum of Contemporary Art of Iran, Institute of Visual Arts Development. (Text in Persian)
- Saadi, M. (1997). *Golestan Saadi*, (Khatib Rahbar. Kh. ed.) Tehran: Safia Alisha Publications. (Text in Persian)
- Sanson (1966). *Sanson's travelogue*, (Tafazli T. trans.). Tehran: Ibn Sina. (Text in Persian)
- Shabankarei, M. (2002). *Majma olansab*, (Mohaddes, M.H. ed.) Tehran: Amirkabir. (Text in Persian)
- Tabrizi, M. (1963). *Definitive argument*, vol. 2, (Moin, M. ed.) Tehran: Ibn Sina. (Text in Persian)
- Taheri, A.; Hesami, V (2012) *The Role of the Lion in the Animal Silk Carpet of the Metropolitan Museum, Jelve-y Honar*, 3(2), 29-38. (Text in Persian).
- Vahid Qazvini, M (1383). *History of the Abbasi Worldview*, (Mir Mohammad Sadegh, S.S ed.) Tehran: Institute of Humanities and Cultural Studies. (Text in Persian)
- Valeh Qazvini Esfahani, M.Y. (2003). *Iran during the Reign of Shah Safi and Shah Abbas II*, (Nasiri, M.R. ed.) Tehran: Association of Cultural Works and Honors. (Text in Persian)
- URLS:**
- URL1. <http://art.thewalters.org/detail/17731/single-leaf-of-courtiers-at-a-reception-of-shah-abbas-i-2/>
- URL2. <http://collections.vam.ac.uk/item/O103287/khusraw-kills-a-lion-with-drawing-riza-abbasi/>
- URL3. <http://daten.digital-sammlungen.de/0004/bsb00043870/images/index.html?file=193.174.98.30&seite=62&pdfseite=62>
- URL4. http://www.bl.uk/manuscripts/Viewer.aspx?ref=or_2265_f015v
- URL5. http://www.clevelandart.org/art/1988.101?collection_search_query=shah&op=search&form_build_id=form-SLK8-PZuQE48gG-VktZIJTjhb3Ka0QGaqCxgD_gTj3JA&form_id=clevelandart_collection_search_form;
- URL6. <http://www.fitzmuseum.cam.ac.uk/gallery/shahnameh/vgallery/section12207.html?p=3>
- URL7. <http://www.iranicaonline.org/articles/moin-e-mosavver#>
- URL8. <http://www.mia.org.qa/ar/imperi->
- فردوسی ابوالقاسم (۱۹۶۰). *شاهنامه فردوسی*، ج ۱، تحت نظری ا. برتلس، مسکو: ادبیات خاور.
- کمپفر، انگلبرت (۱۳۶۳). *سفرنامه کمپفر*، ترجمه کیکاووس جه انداری، تهران: خوارزمی.
- لاکهارت، لارنس (۱۳۸۳). *انقراض سلسله صفویه*، ترجمه اسماعیل دولتشاهی، تهران: علمی و فرهنگی.
- موسوی میرفندرسکی، سیدابوطالب (۱۳۸۸). *تحفه العالم در اوصاف و اخبار شاه سلطان حسین صفوی*، تصحیح رسول میرجعفریان، تهران: کتابخانه، موزه و مرکز اسناد مجلس شورای اسلامی.
- نصیری، محمدرضا و نصیری، عبدالجلیل (۱۳۹۳). *فرهنگ نصیری*، به کوشش حسن جوادی، ویلم فلور، مصطفی کاجالین، تهران: کتابخانه، موزه و مرکز اسناد مجلس شورای اسلامی.
- نصیری، میرزا علی نقی (۱۳۷۱). *القاب و مواجب دوره سلاطین صفویه*، به تصحیح یوسف رحیم لو، مشهد: دانشگاه فردوسی.
- واله قزوینی اصفهانی، محمدیوسف (۱۳۸۲). *ایران در زمان شاه صفی و شاه عباس دوم*، تصحیح محمدرضا نصیری، تهران: انجمن آثار و مفاخر فرهنگی.
- وحید قزوینی، محمدطاهر (۱۳۸۳). *تاریخ جهان آرای عباسی*، تصحیح سید سعید میرمحمد صادق، تهران: پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی.
- Canby, Sheila R. (2014). *The Shahnama of Shah Tahmasp*, New York: The Metropolitan Museum of Art.
- References:**
- Adamova, A. (2007). *Iranian paintings of the Armitage Treasure of the 15th to 19th centuries*, (Feizi, Z. trans.) Tehran: Ministry of Culture and Islamic Guidance and Academy of Arts. (Text in Persian)
- Asef, M. (2003). *Rostam Al-Tawarikh*, (Mehrabadi, M. Ed.), Tehran: Book World. (Text in Persian)
- Etemad Al-Saltanah, M. (1995). *Almaaser va Alasar*, (Afshar, I. ed.) Tehran: Myths. (Text in Persian)
- Ettinghausen, R. (2011). *Animal Shows and Illustrated Entertainment in Islamic Art, Payam-e Baharestan*, (13) 1079-1103. (Text in Persian)
- Ferdowsi, A. (1960). *Shahnameh of Ferdowsi*, (vol.1), Moscow: Oriental Literature. (Text in Persian)
- Janbazi, F. (2015). *Study of Animal motifs in Jiroft Civilization, Journal of Jelve-y Honar*, 7(1), 49-62. (Text in Persian).
- Kazaei, M. (2001). *The Role of the Lion Representing Imam Ali, Journal of Ketab -e mah -e Honar*, 31, (32) 39-37. (Text in Persian).
- Kazaei, M. (2002). *The Role of the Lion in Islamic Art, Journal of Honar-Ha-Ye-Tajassomi*, (17) 57-54. (Text in Persian).
- Kempfer, E (1984). *Kempfer's Travelogue*, (Jahandari, K. trans.) Tehran: Kharazmi. (Text in Persian)
- Khodi, O. (2006). *Symbolic Meanings of Milk in Iranian Art, Ketab -e mah -e Honar*, 97(98), 104-96. (Text in Persian).
- Lockhart, L. (2004). *The Extinction of the Safavid Dynasty*, (Dolatshahi, I. trans.). Tehran: Scientific

page-of-calligraphy-lion-and-male-figure-13874

URL31. <https://www.mfa.org/collections/object/saddled-horse-28262>

URL32. <https://www.mfa.org/collections/object/tiger-attacking-a-youth-13915>

URL33. <https://www.wdl.org/en/item/6905/>

al-threads-cloudband-motifs

URL. http://www.thedigitalwalters.org/Data/WaltersManuscripts/W747/data/W.747/sap/W747_000001_sap.jpg

URL10. <https://agakhanmuseum.org/collections/the-court-of-kayumars>

URL11. <https://catalog.princeton.edu/catalog/3060474#view>

URL12. <https://collections.lacma.org/node/219826>

URL13. <https://ids.cache.harvardartmuseums.org/ids/view/35193749?width=3000&height=3000>

URL14. <https://repository.library.brown.edu/studio/item/bdr:80630/>

URL15. https://www.britishmuseum.org/research/collection_online/collection_object_details/collection_image_gallery.aspx?assetId=90316001&objectId=265890&partId=1;

URL16. https://www.britishmuseum.org/research/collection_online/collection_object_details/collection_image_gallery.aspx?assetId=90315001&objectId=265891&partId=1

URL17. https://www.britishmuseum.org/research/collection_online/collection_object_details/collection_image_gallery.aspx?assetId=65704001&objectId=230882&partId=1

URL18. [https://www.freersackler.si.edu/object/F1932.52/;](https://www.freersackler.si.edu/object/F1932.52/)

URL19. <https://www.freersackler.si.edu/object/F1937.26>

URL20. <https://www.freersackler.si.edu/object/S1986.215/>

URL21. <https://www.freersackler.si.edu/object/S1986.215/>

URL22. <https://www.freersackler.si.edu/period/safavid-period-1501-1722/page/38/>

URL23. <https://www.freersackler.si.edu/period/safavid-period-1501-1722/page/38/>

URL24. <https://www.metmuseum.org/art/collection/search/446183?searchField=All&sort-By=relevance&ft=safavid&offset=120&rpp=20&pos=132>

URL25. <https://www.metmuseum.org/art/collection/search/446890?sortBy=Relevance&ft=safavid&offset=160&rpp=20&pos=165>

URL26. <https://www.metmuseum.org/art/collection/search/448493?sortBy=Relevance&ft=ali&offset=20&rpp=20&pos=34>

URL27. <https://www.mfa.org/collections/object/chained-lion-13873>

URL28. <https://www.mfa.org/collections/object/firdawsis-shahnama-bahram-gur-slays-two-lions-and-gains-the-crown-17254>

URL29. <https://www.mfa.org/collections/object/khamsa-quintet-of-nizami-shirin-kisses-khusraws-hand-30039>

URL30. <https://www.mfa.org/collections/object/>

The symbolic function of Beasts of Prey in Safavi Court, based on Safavid Paintings¹

Sajjad Hosseini²

Fatemeh Barmaki³

Alireza Sadr Hosseini⁴

Received: 2019.07.30

Accepted: 2020.10.24

Abstract

The Safavid Empire was one of the most significant ruling dynasties of Iran. They ruled one of the greatest Persian empires, with artistic accomplishments, since the Muslim conquest of Persia. From their base in Ardabil, the Safavids established control over parts of Greater Iran and reasserted the Iranian identity of the region, [9] thus becoming the first native dynasty since the Sasanian Empire to establish a national state officially known as Iran. [10] The Safavid dynasty had its origin in the Safavid order of Sufism, which was established in the city of Ardabil in the Iranian Azerbaijan region. Accompanied with Islamism, and with the aim of the renovation of Persian identity, the Safavi started regenerating a major part of the aspects of Persian governments, like Persian court; and by imitation of prior Persian courts, they had a specific tendency towards beasts of prey. Because of the concentration on the generalities of political-martial issues, the historians of this era have neglected the precise report of this aspect of court formalities, on the other hand, the reports of European living in Iran are partly concise. The arts of the Safavid period show a far more unitary development than in any other period of Iranian art. It was a high point for the art of the book and architecture; and also including ceramics, metal, glass, and gardens. The arts of the Safavid period show a far more unitary development than in any other period of Iranian art. The painter of the Safavi era has shown all these applications and functions by more than ten valuable paintings through his sharp-sighted view and he has depicted the symbolic position of beasts of prey by the language of art.

The aim of this study is the identification of the functions of beasts of prey paintings in the royal courts of Safavi and the demonstration of the symbolic position of these beasts in the painting art of this era. So, the existing data in the historical resources of Safavi, including the remnants of historiography and the reports of European explorers are being investigated and their results are being accorded with the Safavi paintings. Under the Safavids, the art of the book, especially the Persian miniature painting, constituted the essential driving force of the arts.

This study intends to use the data contained in written historical sources and historiography and using historical illustrated documents related to the relics of the Safavid era, such as manuscripts. Ferdowsi Shahnameh, Khamseh Nezami and some sites in museums, libraries, and world-renowned collections, including the Boston Museum of Fine Arts, the Los Angeles Museum of Art, the Metropolitan Museum of Art, the British Museum, the Victoria and Albert Museum, the British Library, the Library Princeton University, and Freer and Sackler Gallery in a descriptive-analytical way and a library-style, while introducing the predatory beasts of Safavi Iran, to study the symbolic place of these animals in Safavid human thought and its manifestation in the court system and Safavid painting. To pay. According to the results of this study, fettering and keeping beasts of prey, especially lions and tigers in the royal courts of that era, was a symbol of authority and magnificence of the government. Sometimes Safavid kings kill lions and leopards in hunting, sometimes he fights with them, and sometimes he saves his subjects from their clutches. The Safavid painter also shows the heroic warriors by covering the body parts of this creature; As the skin of a lion, a leopard, and a tiger is depicted in the form of a saddle cap and the leopard's tail as a pendant on the horse's mouth to narrate their warriors.

This symbolic function has been delineated clearly both in the court of Safavi and in the paintings of that era. Besides the function of recreation, the issue of hunting preys in the court of Safavi was the sign of satisfying domineering and immensity sense of the king.

In the paintings of the hunting ground, the Safavi painter has distinguished the king by his clothing and being in the center of the painting, and he has demonstrated the king's symbolic power in struggling with beasts of prey like lion and tiger. The method used in this study is descriptive-analytic.

Keywords: Painting, Safavi court, beasts of prey, symbolic function

1 DOI: 10.22051/jjh.2020.27579.1433

2 Associate Professor, Department of History, Mohaghegh Ardabili University, Ardabil, Iran. Email: s.hosseini@uma.ac.ir

3 Fatemeh Barmaki, Instructor, Department of Art, Mohaghegh Ardabili University, Ardabil, Iran. Email: f_barmaki@uma.ac.ir

4 Instructor, Department of Art, Mohaghegh Ardabili University, Ardabil, Iran. Email: a_hosseini@uma.ac.ir